ԱՐԱՐ

ՀԱՆԴԷՍ ՏԱՆՈՐԵՑԻ

Կը հրատարակվի ամեն ամսոյ 10ին, 20ին և վերջին։ Աղորագրութեան պեղերն են՝ Ց. Պօլիս. Ընդհանրական Ընդհերութեան Ընդհերչարանը, Մեծ նոր խանի վերի դռոյս թիւ 6. Զմիռնիա. Հաղպենիկ Ընդ. Գրասենեակը։ Տրատիզոն. Պ. Խ. Եղմաեան։

Տարեկան գինն է 100 դրոշ։
Վեցամսեայ » 60 »
Մեկ թիւին » 4 »
Ոչ թիւին ոչվի ետևայ ապատրեցվիլ։
Դուռ երեսի էրեսոյ ճամբու ծախիը առնողին վրայ է։

Ծանուցումը մէկ անգամի համար պողին 100 դր
» երկու » 80 »
» երեք » 60 »
Մեծ, պատկերազարդ և խոշոր գիրերով եղած ծանուցումներու որիշ սակարկութիւն։

ՆՈՅԵՄԲԵՐ 20 Ե. ՏԱՐԻ 1861 ԹԻՒ 146

ԾԱՆՈՒՑՄՈՒՆՔ

Նոյեմբեր 26ը Կիրակի օրը Բազեդործական Ընկերութիւնը Ընդհանուր ժողով գումարել վաճառքելով, Տնօրէն Ժողովին Ընդամենը անդամները կ'աղաչեն որ խափանչիւր ընկերը նոյն օրը Պէյօղլու Համազգեաց Ընկերութեան սրահը Լալէ ժողոց Թիւ 12 կէս օրէն ետև ժամը 8ին անվրէպ գտնվելու ձնորհք ընէ։

Խարձրագոյն Դուռն կողմէն քիչ մը ժամանակի համար մեղմ արգիլվեցաւ հրատարակել Նիկոմիդիայէն եկած նամակները։ Ասոր վրայ մենք ալ արժէք չտեսնեցած բանի մը համար նոր ապստամբութիւն մը չընդունելու պատճառաւ զանց կ'ընենք առ ներկայ նաև Նիկոմիդիոյ առաջնորդութեան ընդհանուր վիճակին վրայօք դրվելիքնիս։

ՄԻՔԱՅԵԼ ՆԱԼԲԱՆԴԵԱՆՑ

Պ. Միքայել Նալբանդեանց, նոր Նախիջևանցի երիտասարդը, Ռեդեքտորութիւն Համալսարանին ընտրելի, մեր և մեզ պէս ազգին ողջամիտ մասին սիրելի բարեկամը մայրաքաղաքս հասաւ Թերթիս Թղթոյն Թուակալը նովը Հնդկաստանէն գալով և Երուսաղէմ ալ հանդիպելով։

Պ. Նալբանդեանց, որ արդէն ծանօթ է ամեն բանագէտ հայերու, սակէ երեք տարի առաջ Հիւսիսափայլի մէջ հին օրէ մնացած հրիտակներու օրինակը հրատարակելով, ո՛չ չոլ մեծ գումար մը կը Թողնէին ընկ. Նախիջևանցի Կալկաթա բնակող հայ վաճառականներ մը և կին մը իրենց հայրենիքի դպրոցներուն համար, յորդորած էր Նախիջևանցիները որ տեր ըլլան այն կտակներուն։ Իր ձայնը շուտ մը լսելի ըլլալով անցած տարի Նախիջևանի ազգայինք խորհուրդ ըրին և ամենայն բարեմտութեամբ նոյն իսկ Պ. Նալբանդեանցին ընտրեցին ազգային երեսփոխան և վաճառականական տեղ իշխանութիւնը ամենայն գոհունակութեամբ առնելէ՝ ճամբայ հանեցին դէպ ի Հնդկաստան։

Պ. Նալբանդեանց Կալկաթայի և Կալկաթայի մէջ ինքզինքը ճանչնալով և հարկ եղած տեղերը դիմելով, ուրախ ենք լսելու, ըսծէց այս հնձառատ գործը և դրեթէ պետքմանէն հանեց Նոր Նախիջևանցոց այս խնամատարութիւնը յօգուտ ազգին ի փառս կտակատարաց և ի պարծանս իր ազգասիրութեան։

Ներկայս լրագրին մէջ երկար անդամ է որ

կը կարդանք նաև այս հրնտակով Թողված գումարին տրքանութիւնը՝ գրեթէ 100 հազար ռուբլի գրված : Մեզի այնպէս կը թուի թէ Ընդհատը և անոր արդեայ Թղթակիցը այս թիւը կը հիմնեն մի միայն երբեմն Վիկտ կաթա հրատարակված Ազգասէր անուն լրագրին մէկ յօդուածին վրայ , որ 100 հազար ռուբլի վերնագրով կ'ըսկսէր : Մենք այնպէս կը կարծենք թէ ատյգ տրքանութիւնը յայտնի պիտի ըլլայ կամ Ընդհատան գերագոյն ատեանին այս մասին տուած վճիռէն և կամ Պ . Նալբանդեանցի պաշտօնական յայտարարութենէն , որ հարկաւ իրրև ապագային ընտիտան պիտի հրատարակէ զինքը երեսփոխանան ընտրող ազգին առջև : Աւսոի մենք այս մասին առ այժմ գրելիք մը չունենալով՝ կը վերջացնենք մեր խօսքը յայտնելով մեր ուրախութիւնը Պ . Նալբանդեանցի փառաւոր յաջողութեանը վրայ , անոր մատուցանելով ազգին կողմէն մեր խորին շնորհակալութիւնը և յուսալով որ Նախիջևանի ազգայինք , շնորհիւ բարեյաջողակ հանգուցեալներուն արդեանց և շնորհիւ անոնց բարերարութեան կեանք առնող Պ . Նալբանդեանցի տաժանելի աշխատութեանցը , կարող պիտի ըլլան դասախօսութեան կրթութեան և յառաջդիմութեան ամենահարկաւոր և գլխաւոր պիտոյքը ձեռք բերած ; ազգային տանը մէկ անկիւնին հիմն ալ իրենք դնելու :

Պ . Ալեքսէ Նալբանդեանց մէկ քանի օր ըէն պիտի մեկնի քաղաքէս դէպ ի Օտեսա՝ իր պաշտօնը լրացնելու համար :

ՄՕՆՒԴԱ ՍԿՕՒԵՏԱ ՍՕՍԻԵՏԱՏԻՍ ԺԵՍՈՒ

ԳԱՂՏՆԻ ՀՐԱՀԱՆԳ ՅԻՍՈՒՍԵԱՆՑ

(Շարունակութիւն տես Թիւ 145 . երես 218 :)

«Կանանց համար մեղք մը չէ , կ'ըսէ հայր Սիման ոլ Լասսո (դասատու . իշձի վրայ Ընդհանրի դպրոցը 1656 ին) իրենց դեղեցկութիւնը երիտասարդաց աչքին վայելցնելով՝ անոնց զեղուեստութեան բաղձանքը գրգռել . երբ տանկ ընելնուն նպատակը պիտոյ և օգտակար բան մըն է . կրնան առանց մեղքի դիւրութեամբ տանձին դուրս ելնելու իրաւունք ձեռք բերել , տանը դուռը կենալ , կամ պատուհանը երնել :

Յիսուսեանց վարդապետութեանց մէջ կան նաև այն պարագաները , որոնցմով կրնայ մէկը առանց մեղքի աղջիկ մը պղծել . ասոր համար բաւական է որ անոր բէխտո-րո-Լիւնը վարպետ-ութեամբ գործածէ , կայ նաև այն պարագան որով աղջիկ մը կրնայ պոռնկանալ :

Բայց մեկդի Թողունք այս ամօթալի բաները :

Այս քաղաքացը , որ խորհրդարանին տեսուչներուն ձեռքին ատուգված և քննուած է 1661 ին օգոստոս 31 ին և հետևեալ սեպտեմբեր 3 ին , արքունի վճիռներուն գործադրութեանն համար , չորս հատորի չափ գրութիւն մը կը կազմէ : Անոնք վաւերական արձանագրութիւններ են , որ ամեն գրքատուներու և մանաւանդ հասարակութիւններու մէջ կը գտնուին :

Իմաց այս պատմութեանս ծնողքը պատմենք համառօտ կերպով : 1774 ին Ալեման ժդ . Պապը Յիսուսեան ընկերութեան խրախուսանքը համար կոնդակ մը հանեց . այս Պապը անմիջապէս Թուրաւորված մեռաւ : Յիսուսեանք Ռուսիա փախան ուր կատարեալ կայսրուհին քաղաքական սերտականութիւն կողմնակցութիւնը ձեռք ձգեցին (1779) :

Յեղափոխութեան ժամանակ Ֆրանսացոց ձեռքով Հռոմէն վերնալէն ետքը , 1814 ին նորէն ամեն տեղ վերահաստատվեցան և Պուրպոններուն հետ նորէն Ֆրանսա ալ մտան : Ամեն մարդ կը սիրէ անոնց գայթակղելի դերը Ֆրանսայի գաւառներուն մէջ : 1830 ի յեղափոխութիւնը զերծուեց նոքն անոյաստատ :

Յիսուսեանք գլխաւորապէս դաստիարակութիւնը ձեռք անցընելու աշխատեցան : Յայտնի է թէ ինչպես կը հակընան ատոնք դաստիարակութիւնը և մանաւանդ թէ ինչպէս դաս կուտան ատոնք պատմութիւնը իրենց աշխերտներուն :

Իրենց պատմագիրներէն մէկը , հայր Լաւռէ , որ Խարիզի մէջ այս վերջին ատենները վերակացու էր , Ֆրանսայի պատմութիւն մը գրեց , որ հաչակաւոր եղաւ : Այս պատմութեան մէջ յեղափոխութիւնը և կայսրութիւնը ծանօթութեան մը կերպով յիշուած էր միայն : Լուտովիկոս ԺԸ ի թագաւորութիւնը 1795 էն կ'ըսկսէր և Փոնտաւադ Պարքիզը Պէռլին կամ Վիէննա մտած ժամանակը , այս ամենասիրելի թագաւորին իրր հրամանատարը ցուցված էր , այն ատենն

որ յիշեալ Թագաւորին յաղթող բանակները Ներոպոլի մէջ պարտացուցած տանէն, Թագաւորն ինքը նախախնամութեան կողմէն Ֆռանսայի ազատարարը (ըստ իր խօսքերուն) Ընդհատոց մէջ կենալու պարտաւորված էր։ Այս պատմութեան առաջին վեց տպագրութիւնները (Լոնդոն մէջ Ուիլսան գրավաճառին ձեռքով տպված) չորս տարուս մէջ լմընցան։ 1821 ին երեքերորդ տպագրութիւն մ՚ալ երևան եկաւ, իրաւ քիչ մը չափաւորված, բայց դեռ կը կարդացվէր մեջը (հատ. 2ր. եր. 375) Թէ Վ՚ատէռլոի պատերազմին մէջ կայսերական ըայրապետ զէն-որները Ընդհատոց ալեղաւրջ մէկ մէկու վոյ չաքելով իրար սպանեցին և Ընդհատիչ այս հիանալի գեաղարը կը դիմեին սարսափելի սոկոմով։

Այս պատմութիւնը 1830 ին դեռ ամեն գպրոցներուս մէջ դաս կը տրվէր։ Այն տանէնէն եաքը մեծ զգուշութեամբ վարուեցան։ Ինաւ տեղ մը անունով չէին երևար. բայց իրօք ամեն տեղ են։ Իրենց ազդեցութեամբ քը հատատաված են այն կրօնական և աշխարհական ընկերութիւններուն մեծ մասը, որ այս միջոցիս աշխարհի չորս կողմը բռնած են։ Յիրաւի որքան որ Յիսուսեանք հանդիսաւոր կերպով դատապարտվեցան իրենց գրծողութիւններնուն և վարդապետութեանցն համար ալ նէ՝ ատով չվախցան նոքին քանալու իրենց դպրոցները այն Ֆռանսային մէջ ուրիկ 3 անգամ վռընտվեցան։ Կը վռընտվին բայց կը մնան միշտ, և երբեք այսքան զօրաւոր եղած չէին։ Տէրութիւնաց պաշտօնեաները իրարու կը յաջորդեն ու կ՚անցնին. տէրութիւնները կը փոխվին, իրենք փոխութիւնները ամեն երկիր տանին ու վռընտ կ՚ընեն, օրէնքները կը նորոգվին՝ Յիսուսեանք միայն, առանց այս ամենուն ակնածութեան, կը մնան միշտ։

Ի՞նչ գաղտնի զօրութիւն կը պաշտպանէ տանք հատարակաց իրաւունքին, օրէնքներուն և խղճմտութեան դէմ. . . ով գիտէ։

Կարելի է կ՚ըսպասվի որ մեծ յանցանք մը գործեն կամ գործել տան, որ հին պատուհելի գատաստրութեան քանիցս անգամ նորոգած վճիռները գործքի դնեն։

Ս. Յ. Կ–Մ–Ը–Ե–Ա։

ԱՅՍ ՕՐԵՐՈՒՆ ԲՈՒԲՍՈՒՐԸ

Գանի մը շաբաթէ ի վեր Մեջմխեչան գլխաս միսը կ՚ուտէ կոր. — չը հաւատացողք Թող գան տեսնեն, որ մաղերս ալ մէկտեղ է կըլլած. — ինչ աղէկ կ՚ըլլար մէկ մարդ իր կեղծամը ինծի տար. — ըսինք ա գլխաս միսը կ՚ուտէր ու կ՚ըսէր. "ո՞ւր կը մնայ իմ մեջմխեչայութիւնս, երբոր գործ մը կը կատարվի՝ աշխարհ կ՚իմանայ ու տակաւին դուն չէս ուզեր հրատարակել. իրաւ որ այս ձամբան շարունակես նէ՝ քեզ կը Թողում և ուրիշ խմբագրի մը կ՚երթամ"։ Ինչ և գիտէի որ Մեջմխեչան ինչ զատվելիք չ՚ունէր, որովհետև ինչ լսեն ալ գտնելիք չ՚ունի. բայց իր ըրած և ընելիք ծառայութիւններն չիջեցնել չ՚ուզեցի սիրտը կոտրել. ուստի խօսք տուի իր կամքը կատարելու. բայց և այնպէս օր աւուր ձգելով մոռցընել կ՚աշխատէի։ Ինչպէս գիշեր նայեցայ որ շատ մը ուրուաներ եռեւ ձգեր կուգայ։

Ընթերցող բարեկամ, գիշեր մը ձրագը մարէ ու աչքիդ առջեւ բեր շատ մը պոր, կին, ծեր, տղայ ամեն հատակէ. ամենն ալ մի միայն ոսկրե, ոսկորներն ալ կարծես թէ լավ ներարու կապված, աչքերնուն մէջ մէյմէկ պղտիկ բոցեր, փորերնուն մէջ մէյմէկ կանդեղ, որ ոսկորներուն միջներէն լոյսը դուրս կուտան. գլուխնին ամենեւին մաղ չը կայ։ Ինչպէս տեսնելէն եաքը Թէ որ չը վախնաս՝ կը խոստովանիմ որ Աեծն Նաբօլէոնի էն արի զօրականէն ալ աներկիւղ եմ. իսկ եթէ կը վախնաս՝ ուրեմն մի մեջադրեր իմ Մեջմխեչային խօսքը մութ ընելուս վրայ։

Մեջմխեչան տունդ հրաման ըրաւ որ ուռաջ գան. իսկոյն վաղեցին բոլորաթիքս շարվեցան. և տեսայ որ բազմութիւնն անհուն է. ես անոնց մէջ տեղ մնայի ու չը գիտեի որ կողմն նայիմ։ Ընդհեցի զՄեջմխեչան որ այս պատճառները և տիկիններուն ցրվէ. "ես խօսք կը հատկընամ ըսի, և արդէն քու խնդիդ ինչ ալ ըլլայ՝ պատրաստ եմ կատարելու. — չէ, պօռայ։ Իսկոյն ուրուականները սանդն ամենքն ալ կրկնեցին անոր "չէն" ահռելի ձայնով մը, որ անշուշտ ամեն նոր ուռելները սիրտ ոզնցընէր։

Էս ալ ատրատիեցայ ու շատ ատ և կէս մը տառած ամենուն երեսն ալ կարդով նայիլ սկսայ։ Տեսայ որ տանդ մէջ մէկ քանի ծառնօմներ ալ կային։ Նոն էին Տիւդեան Յակոբ Ձելէպլին, Փափազեան Յանիկ Ամիրան, Սարիմեան Աագուստ Ամիրան, Ալեքսանդրեան

Ակրոխ Ավետ, անցածներս մեռնող Բէմ խառնեան տիկինը, Սամանճեան Ակրոխ Ազան, Պ. Ջամուռճեա . . . չէ իրաւ, ան բաշխուին մեռած չէ դեռ. և ուրիշ շատեր։

“Տեսար ասոնք, ըսաւ Մեխուխեան, ասոնց խրատանքները մէկ մէկ վկայութիւն և մէկ մէկ դանգատ ունին ընելու։ Դուն իմ խօսքիս չես հաւատար. ահա ասոնք թող խօսին. — կ’աղաչեմ, փութացէք պատմել, գոնէ կամաց խօսին և ոչ թէ անդիի աշխարհէն։

Խնայն Սարիմեանն ու Բէմխաճեան տիկինները երկձայն կազմելով ախուր եղանակով մը սկսան երգել։

Եղբայր Աբելաճեան պարան խնճագիր
Ի՞նչ այս հին դարուց մոլեռանդութիւն
Որ դեռ կը շարչէ մեր ազգայնութիւն,
Երբ պիտի երթայ մենէ տարագիր։
Ա՞յս է ճակատագիր
Մեր թշուառ ազգին,
Չ’ըլլան համակիր
Հայերն քնաւին։

Երբ մենք անհոգի եղերք կ’երթայինք,
Ցոյն կղերն ետևս առջևնիս անցաւ,
Եւ մեր կղերէն շատ բանալով ինք
Իր խաչը բերան՝ օտալ բան մ’ըսաւ . . . .

Ո’ելայէրլեանը անոնց յաջորդ ուրիշ եղանակով և այլ ձայնով.

Հատա խորտկէն որ խախտինքով
Ճաշիս առջևէն գլխիկոր կ’երթար,
Եւ տէր Թորոսին ձայնին դէմ տալով՝
Անպատշաճօն կ’երգէր ու կուլար . . . .

Խումբ մը ոսկոբէ մարդիկ սկսան երգել։

Ա՛յո, այո. սէ, սէ, սէ,
Բանաքիէ, սէ, սէ, սէ։

Սարիմեան և Բէմխաճեան։

Օ՛ն, շատ ալեկ ըսեր
Մկրտիչ ամիրայ,
Մեզի մեծ վատա տուիր՝
Աստուած քեզի կեանք տայ։
Ընդ երբ որ Ցոյներն, Հրեաներն անգամ
Մեր կղերին հետ ի հարկին կ’օրհնեն,
Ինչո՞ւ քաթօլիկ կղերն գամ գգամ
Աւելի հեռու կը փախչի Հայէն . . . ։

Տիւղեանը առաջ նետվեցաւ.

Ինչո՞ւ պարոններ կը չարախօսէք
Եւ մեր կղերին Թուք ու մուր կուտաք.
Վերջին հանդիսաս միաբերնիկ բերէք,
Երբ որ կ’երթայն մանել հաղին տակ։
Երբ որ տարին իս չոր ալիւր
Ուր թրջեցին իս աչեր բիւր,
Չեր կղերը չերփէց վրաս . . .
Ես ալ ճաշէս ըրի ֆի-ֆի-ր։

Խումբ մը անդիէն սկսաւ երգել.

Լու լու լու լու լու լու լու լու,
Մենք կը չիշենք միշտ այն օրը
Երբ դուն հաւատար մեր ժամուն դուռը
Դրաս ջո՜ը
Ա՛ն մեծ վորը
Չեր հայրերը արագ արագ վազեցին,
Տէրտէրները ափ’ի բերան մնացին։

Ուրիշ խումբ մը պատասխանեց.

Հատա հատա հատա ինչ
Կ’ուզէիք որ մեր կղերը
Հայուն համար հոն կայնէր.
Ես ալ չէիտեմ կ’առնէք ինչ։

Փափազեանը այս խօսքին վրայ ծանր քալուածքով մ’առաջ եկաւ ու մնացը բերնին դրաւ։ Երբ որ ամենքը լուռ եղան՝ սկսաւ այսպէս խօսիլ.

„Պարոններ. որովհետեւ ես ձայն չունիմ որ խաղ կանչեմ, անոր համար կարճ քարոզ մը կուտամ մտիկ ընէք։ Ես երբոր օր մը մեռայ, կարծեմ մէկերնուդ գիտցող շատ կայ . . .

Շատ մը քիմեր սկսան բունկատալ այն ձայնով՝ որ կը բունկատայ քիմը հնկած մարդը . . . . .

„Հասկցայ, ըսել կ’ուզէք թէ գիտէք. հիմա լուռ կեցէք ու իմ մտիկ ընէք. ես վերջապէս օր մը մեռայ նէ՝ երբոր ձագս մէջէն եաեւէս եկած ձայները մտիկ կ’ընեմ որ հասկնամ թէ ինծի համար ինչեր կը խօսին, չանկարծ իս կայնեցուցին. ծո առջիս նայիմ որ, Օրթաքէօյ ենք ա՛, իս պատրիարքական հայերուն եկեղեցիին առջեւ եմ ատրեր. հայ անխելքներ լսի ինքիրենս, ատոնք այնչափ մեռնիլ չեն ուզեր որ ամենևեւին գերեզմանատուն չեն գնացեր կեանքերնուն մէջ, անոր համար ճամբան ալ մուացեր եմ. (ալ կողքն կը խնդան). ծո սկսայ կ’երթալ կոր ըսելուս չը տնայ՝ մէյ մ’ալ ձագս վար դրին. Թամամ. . . . . մէյ մ’ալ նայիս եկեղեցիին դուռնէն

քանի մը քահերաններ ու գոլիներ գոս-բա եկան. Էհ վար ըսա ըսի ատոնք ճամբայ պիտի ցուցընեն. մեյ մ'ալ նայիս որ ատոնք եկան երկան բարակ Օրհնեացի և պահպանեացի և նախախնամեալ պահեցի արեւելեան կողմն աշխարհիս և քահանայապետութիւն հայոց, (այս երկու բառերն ալ դեռ չկրցան փոխել), այս նշանաւ ըսելով, հանուռուռան ընել. ծո վրաս կարդալ, երգել, օրհնել.... ծո աս ինչ պիտի ըլլայ կ'ըսեմ կոր. եաքը իմացայ որ ատոնք յատկապես ինդրելը են որ իմ մեռելս իրենց առջեւեն անցուռնեն որ իրենք ալ կարդան: Իմիայ ատոնք պատմելուս պատճառը սա է, ախպրտանք, որ մեր քահանաները, մեր վարդապետները, մեր երկու հատ ե. պիսկոպոսները այն օրը այնչափ պտըտելեն ետեւս երկար առեն ալ հան տոքի վրայ կայնեցան՝ թէկը ինչ է անոնց խաթրը չկրցորեինք տեսի. ինչ, պրքայութիւն երթամ տեսի. յայտնի բան է որ առոր համար չէր. վասն զի ինչպես տեսաք, անոնց աղօթքովը քահանաները անգամ գռնեն ներս չըխօթեցին իս, ուր մնաց պրքայութիւն. ըսել է որ մերին նեղսան ըրածը հայերուն երկու կասրին մէջ սեր ըլլայ տեսի էր: (ՃՂմարիտ է, կը պոռան յաի կողքեն): Ղեկ. հիմայ որ ատանկ եղած առեն ինչ կ'ըլլար, պապականներն ալ քիչ մը կայնեին Կուրու—չէշմի մեր եկեղեցիին դըռանն առջեւ. տեսաք որ անոնք սեր և միա բանութիւն չէին ուզեր»:

(Կոմբի-ն ծափահարութեան յաի կողքեն: Տըրպոռնքի գմռռնգ ալ կողքեն: Ընթերցողը բնաւ վար կ'ելլէ, Բոլոր Ընկերները գինով կը գրկեն:)

Այս իրարանցումին մէջ ես դարձայ Պ. Սամանճեանին և ըսի. «Ընտնք ամենը քոս պատճառով է. կը հասկնամ կոր. — Այս ինչ ընեմ, եղբայր. ես իմ կենդանութեանս ալ մեն ատեն աշխատեցայ ազգութիւն, խաղաղութիւն և կռիւ վերցընելու Հայերուն մէջէն. ամեն տեղ ինքզինքս անտարբեր ցուցի կրօնական բաներուն, որ մտնեանք դութիւնը վերնայ մեր մէջէն. էյ, եարի տարիներս քիչ մը մեր վարդապետները սիրեցին ինձ՝ անոր ալ պատճառը սա էր որ ան դիմ աշխարհի մէջ միս միտակ չը մնամ. ազգայնոդ մը ունենամ որ իս դժոդը պիտի տանի. ազգայութիւն պիտի տանի, ուր պիտի տանի ինձ առջեւս իմաց տանի. ինչպես որ մեռելս առջեւեն ալ ընկած իս գերեզմանն տարին. եղբայր, բարեկամ չըլլայի ազգնոյ ու առջի պես թշնամի մնայի ինձ՝ ինչ կ'ըսես մեռելս բայը չէը մնար. — չէ, պատասխանեցի, այս արտունչները ինձի հարցընես նէ իրաւացի չեն. ինչու որ քու մեռելդ վրայ ուսաւորչական քահանայներն ալ կարգային նէ՝ ան ատեն անոնք ալ իրաւունք պիտի ունենային քու վրադ. — անանկ է եա. մենք մեր տերը չենք, ու այդ եկեղեցականներուն ծառայներն ենք. — ան ալ ատեն քաւարանին դռանն առջեւ մեծ կուիս մը պիտի հանեին Պապական և ուսաւորչական քահանաները. Պապականները քեզ նեռս պիտի քաշեին, ուսաւորչականներն ալ դուրս պիտի քաշեին ու վերջապես քեզ կոր կոր պիտի ընեին. — չէ եղբայր չէ. այն վախերը մենք հողին վրայ ունեինք, ամեն ոյ ոչինչ բաներ են եղեր. այդ մարդիկը մեռնելուն պես դժոդը կը մոռնան կոր ու այն ատեն բօ լսիան մէյ մ'ալ դուրս Թող չը տան կոր ան նոնք որ երկինքի խաղաղութիւնը չը վզդուին՝ աս իմ օրնս է, այդ իմ ծուխս է ըսելու...:

Մինչեւ որ մենք այս խօսակցութիւնն ըրինք՝ ամեն մարդ լռեցին ու տեղերնին քաշվելով՝ անհամբեր կ'սպասեին թէ ռնչ բեմը պիտի եկնէ: Ալէյ մ'ալ նայիս ծեր մը գոցալով դողդողալով քովս մօտեցաւ ու ըսաւ. «Պարօն աստեղապետ, խօսք կ'ուզեմ. — նեռ պարօն, ատեռը ես չը բացի որ ինչ հրամայն կ'ուզես. հոս ամեն մարդ ազատ է բերնին եկածը դուրս թափելու. — ուրեմն հրամանդ ինչ առնելով խօսիմ ըսաւ ու սպես սկսաւ. «Պարոնները, մարիկ ըսեք սա ծերաւնիկս խօսքը, որ մաղերուն ամեն մէկ թելը մէյմէկ վանքի մէջ Թազուցեր ու վերջը վերջը փեսասած հասի պես ամեն եկեղեցիի կը պերին օրհնեիքը առնելով դժոդքին անդունդը կ'ելլէ ելլուվեր: Ամեն եկեղեցիներուս գլուխ նեռկեն մէյմէկ պատուանշան առած էի, շատ մը վկայականներ ունէի իմ սաւաբիրութիւնս նեռս ցուցցող. ատոնց մեկն ալ սատկ չ'ըրաւ. ըսի որ ամեն քահանայ իս օրհնած են, վրաս կարդացած են. — Էհ, ըսին. ահա ատոր համար ալ սաւելի մեղաւոր ես ա. դուն Պապական էիր, ինչու ուրիշ եկեղեցիներուն կղերին օրհնութիւնն առիր. այն եկեղեցին դուրս փրկութիւն քնաւեցիր. ահա քու փրկութիւնդ ըսելով կից մը տալին ինձի ու դժոդքն'ի վար տամպօղ տուժուղ դնացին»:

— վար, — լաւ, — կորիր, — չէ՛նք լսեր. հմա ալ մի, հմա ալ հէ՛, պօռալով շատ մը մարդիկ վրան թափեցան ու կատ կատ ըրին այս ախորներէ մեքենան:

Խռովութիւնը մեծցաւ ոտ տկան այր

պընակեր նախատել և ծեծել։ Այս այն իրաւունքն էր, որ բոլոր մեր թաղեցիք ելան պատահանները ամէնք մի փակեցին՝ կարծելով թէ մոլորիկ ելաւ։

Հասկցայ որ վերջ չըպիտի ունենայ այս կռիւը և չըպիտի ցրվին այս մարդիկը, որ իրենց կենդանութեանն ալ մէզ հանգիստ չէ՛ն թողած, ուստի միտք դրի որ կարճ խօսքով սըվնիք համոզելու ճարը նայիմ։ Վերջի մը օրուան ընդհատուս օդը ժողվեցի փորիս մէջ, ու բոլոր զօրութեամբ պոռացի. Լռութիւն.....։

Այս ձայնին վրայ ամէնքը սասանեցան ու կարծես թէ կախարդական զօրութենէ մը բռնըված՝ ամէնքն ալ անշարժ կեցան.— մեռելներն ալ կը վախնան եղեր ինչ, ըսի ինքիրենս, ու սկսայ այսպէս խօսիլ։

«Պարոնները. աշխարհի սկիզբէն՝ի վեր ամէն քուրմ, ամէն կղեր, կրօնքը ազգութեան կապ քարոզած են իրենց օգտին համար և՝ի վնաս մարդկութեան. իւրաքանչիւրն անոնցմէ իր որսը ջըլխոյնելու և ժողովրդին վրայ բռլորձակ իշխանութիւն մը բանեցնելու համար՝ կրօնքով վախցուցած է անոր աչքը և իր եկեղեցիէն դուրս ամէնքն ալ դժոխքի սասանանքրուն և տանջանքներուն մնասած է, որպէս զի մարդ դուրս չ'ելլէ նէ իր եկեղեցիէն. Թագաւորներն իսկ շատ անգամ այս վարպետութիւնը բանեցուցած են, զինուք զօրութեամբ կառավարելու եղանակին հետ խղճմտանքի զօրութեամբ ալ ժողովրդին հոգուն վրայ բռնանալու եղանակը գործածելով։ Այս նպատակին հասնելու համար միշտ եկեղեցականներուս ուժ տուած են և անոնց մոլութիւններուն աչք դոյած։ Կղերն ալ այս զօրութեամբ և աւելի մեծ զօրութեամբ, այն է՝ ժողովրդը ապիտութեան մէջ պահելու զօրութեամբ, երկար տաեն սրբոց աշխարհիս. և երկար տաեն մարդկութիւնը անշարժութեան մէջ պահեցին գաս. մի միայն իր մոլութիւնը ուսուց անոր՝ չանուն ամենակատարեալ Աստուծոյ։

Իրաւ է որ երբեմն երբեմն կղերին սեւ բազմութեան մէջէն լուսամաձան փայլեցան և կը փայլին առաքինի և մարդասէր անձինք, բայց այն բազմութեան մէջ շատ մը կորնչելու համար միայն՝ հապա իրենց լուսովը խաւարը մը մարդիկ լուսաւորած։

Այս աշխարհածաւալ խաւարին մէջ, աբեւ լուսոյ ծագեցան երբեմն երբեմն մըտքի և խղճի ազատութեան մարտիրոսներ, զորոնք կղերը անհաւատ կամ հերետիկոս անուանեց, դատապարտեց, հալածեց և սպաննեց, որոնք հանեցին, թէ և մեռան, մարդկութիւնը իր անշարժութեան տիղմին մէջէն և վար տուին անոր վրայի ազատերը, բացին անոնց աչքը և ցուցին ինչ է կրօնքը, ինչ է ազգութիւնը, մարդկութիւնը, եղբայրութիւնը և մարդասիրութիւնը։

Մարդկութեան բարերարներուն անձնազոհութիւնը շատ մը արդիւնաւորեցաւ, և տեսան շատ մարդիկ թէ իրենց հոգուն աղաչողները՝ վերեկը հոգւով և մարմնով՝ ի տարտարոս կը տանին, լոյս մը առին և անով իրենց ներսի դին նայեցան, և տեսան որ Աստուծոյ արքայութիւնը իրենց ներսի դին է և ոչ կղերին ափին մէջ։ Ուստի սկսան իրենք ընել ինչ որ ցարդ կղերը ընել տուած չ'էր իրենց, և զատելով երկինքը երկրէն, ինչ որ երկինքին կը պատկանէր՝ երկինքին տուին և ինչ որ երկրիս կը պատկանէր՝ երկրիս տուին։ Ազգութեան բուն կապը գտան, մարդկութեան սահմանը ճանչցին և երկնից ճանապարհը ուսան։

Հասկցան թէ քանի որ միաքերը ազատ են՝ հաւատալեաց վրայ անհնար է որ ամէն մարդ մի և նոյն կարծիքն ունենայ. ուստի Թողուցին հաւատալեաց վրայ եղած կարծիքները միացնելու խորհուրդը և այն միացումը ազգութեան կապ համարելը. Թողուցին որ ամէն մարդ Աստուծոյ պատասխանատու ըլլայ այն կարծիքին համար. և սկսան աշխատիլ միացընելու ընդհանուր մարդկութեան կամ մէկ հօրէ սերած մարդոց, այն է ազգութեանց, վէճակը լաւացընելու կարծիքները։ Այս եղաւ ազգութեանց կապը, և ասոր աշխատիլ սկսաւ իւրաքանչիւր ազ անդամ, որոնց միաքն ու խիղճը լուսաւորված էր։

Այս բանէներուս կ'ուզեմ հասկընել թէ ազգութեանց կապը, որ երկար տաեն կրօնքը համարված էր — և այս համարման ծաղրելի ըլլալը խակին կ'ըզգացվի երբ մարդ մտածէ թէ ազգութիւնը երկրաւոր է և կրօնքը երկնաւոր. — անոնց վէճակը բարւոքելու եղանակին խորհրդածութիւնն է։ Ուստի մի որ կ'ուզէ պահել իր ազգը, պէտք է մտածէ թէ ինչով կը պահվի նա, ինչով կը յառաջանայ, ինչով կ'ապրի. պէտք է ժողովէ ամէն իր ազգայինքը անոնց հետ խորհրդակցի, անոնց հետ համակարծիք ըլլայ կամ անոնց կարծիքը ուղղէ, անոնց հետ աշխատի, անոնց հետ հոգնի, անոնց համար զոհեր ընէ և անոնց հետ վայելէ հաւասարակաց բարիքը։

Ա՛յս միջոցներով կը միանան ամեն մէկ հօրէ կամ մէկ սերունդէ բաղմաթիւ զաւակներ, աստղմով կը զօրանան և աստղմով կը փառաւորվին։

Թող կղերը դարձեալ աշխատի, քրանի, կրօնքը ազգութեան կամ դնելու։ Մենք մեր կողմէն անոնց հետ կռվելով ժամանակ չը կորսնցնենք. հապա մենք անոնց այս քարոզը ապարդիւն ընելու համար մի միայն աշխատինք ժողովրդեան մտքին մէջ թափանցելու այն լոյսը, որով քիչ շատ լուսաւորեցին մեզ կղերին թշնամի՝ մարդկութեան բարեկամ և բարերար այն անձինքը, որոնք Աստուած ա տեն առեն նեռաց ոգէտ մարդկութեան մէջ իր լուսովը զանի լուսաւորելու համար։

Ա՛յո՛ր. Թողէք կղերը իր մեռելը տանելու. մի կեցնէք զանի ճամբուն վրայ. Թողէք այդ կղերը, որ զմարդ անհոգի և անբան մարմին ժ՚ընել կուզէր և ահա այսօր անոր ճաղին առջևէն ուրախ սրտով դէմքը միայն տխուր կ՚երթայ հողին յանձնելու իր զոհը. Թողէք առ և մի՛ անհանգիստ ընէք մեր եղբայրը, որ երկար առեն չարուցած խռովութիւններովը տագնապած է. Թող պապական կղերը տանի պապական հայը մինչև գերեզմանին դուռը, Թող լուսաւորչական կղերը չը կարգա անոր վրայ անկարեցի մը բառնալածի պէս. Թող չը կարծէ պապական կղերը թէ հայն անոր օրը չափշտակել կուզէ, Թող այս ընձին պատճառներով չը վրդովվի ժողովրդին խաղաղութիւնը. և աշխատինք լուսաւորելու ժողովրդին միտքը. ժողովրդը լուսաւորելու աշխատինք հայը և ան առեն չը մնար մոլեռանդութիւն վատն ալ ոչ ոք կ՚երթայ չափաւոր մոլեռանդ կղերին եռանդն վատն ալ չափաւոր խրատներով ոք կը ճանչէ կրօնքը, կղերը և ազգութիւնը և ոչ չարգելվին կ՚անարգե ու ոչ անարգելին ծառան կ՚ըլլայ։ Ժողովրդին միտքը լուսաւորելու աշխատինք, որպէս զի առեն հայ հոն վազէ ուր ճշմարտութիւն կայ և ոչ այս կամ այն եկեղեցին դառնան առջև անոր կղերէն Աստուած մոռցայ։

Ա՛յս կ՚ըսեմ ես և հեռու հեռու կը փախչիմ պապական հայը, մինչ չև անոր միտքը լուսաւորած, հայաստանեայց եկեղեցին դուռը բերելու կամ լուսաւորչական հայը պապական եկեղեցին մէջ մոլորելու անօգուտ աշխատութենէն. ո՛ր մնայ մեռածը բերելու աշխատութիւնը. . . . .։

Ա՛յս խօսքին վրայ լռեցի և տեսայ որ ձախ ու աջ կողմերը, բայ՚ի մէկ քանի մրմունջներ, միաձայն հաւանութեամբ և գոհ սրտով ելան գացին։ Մնչուխեչան մնայ միայն քովս, որ կռիւը վերջացած ըլլալուն կրակ կարելը էր։ »Լ՛ա, ըսաւ, մեռելները համոզեցիր գնացին. հիմայ այս ամեն եղածները կենդանիներուն ալ պատմէ. նայինք ա նոնք ալ պիտի համոզվին »։

Մնչուխեչային այս փափաքն ալ կատարելով ահա գրեցինք, տեսնենք թէ կուսաստէր Մնչուխեչան իր նպատակին պիտի հասնի՞ չի՞ նէ կենդանի հայերն ալ մեռածներուն չափ խելահաս ըլլալով պիտի համոզվին ճշմարտութեան և վախճան պիտի տան ամեն վիճաբանութենց Պ. Յամանճեանի մեռելին պատճառաւ։

ՀՇԱՏ ՄՐ. ԾՆՈՒՅՈՒՄ

Հայապահի պաշիւր։

Ա՛յս գեղեցիկ պատկերը, որ ամեն հայ բնաւոր հայերու քաղցր տխրութիւն մը կը պատճառէ, Պեծարգոյ Պ. Ն. Ըրամին աշխատասիրութեամբ երեւան եկած, պէտք է գտնվի ամեն սրահներուն մէջ օտար ազգայ փառաւոր յիշատակները ներկայացնող պատկերներուն քով։

Կը ծախվի Լօվիս — ջրգմաղ խանը Պ. Եդուարդ Մուրատեանին անունակը։

Նկարագիր աղբիւր Ներսիսեանի։

Ընթերցող բարեկամ. գնէ այս գիրքը կամ փոխ առ բարեկամէ մը ու կարդա անոր գոնէ մինչեւ 101 երեսը, և իմացիր այս վերջին տարիներուս մէջ Ներսիսեանի ազգային ատացուածոյ անկարգ վարչութիւնը և մեծամեծ կորուստները։ Պիտի տեսնես թէ այս գիրքը իր ամեն պակասութիւններովին հանդերձ (եթէ կան) յայտնի կ՚ընէ թէ ազգին անկարգ վարչութիւնը և մէկ քանի անձանց անկանոն ազգեցութիւնն ու իշխանութիւնը ինչ վնասներ հասուցած են ազգին։

Կը ծախվի այս գրքոյկն ալ, աշխատասիրութեամբ ազգասէր և հետաքրքիր Պ. Թադէոս Մինրդատեանց, ամեն հայ գրասէրներուս քով։

ԻԼԻՕՆ

ԿԱՄ

Վերջին արեւելեան պատերազմի ժամանակ փեղէ ո՞ւ նեցած էրեխան դէպ՞ մը։

Այս հետաքրքրական պատմութեան ա ւաջին հատորը երեւան եկած է, որ կը տը դբուի Օմիւնիոյ մէջ աշխատասիրութեամբ Մեծապատ Պ. Ը. Հայկունիին, և որ երկու հատորի մէջ պիտի լրանայ, կը ծախուի Պոլսոյ ամեն գրավաճառներուն քով. գինն է 3 ֆրանք 40 սանթիմ։

ԽՆԴԻՐ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՀԱՅՈՑ

Ինչպէս կ'երեւայ գիրքին ծայրը գրուած առորագրութենէն, Հայազգի Ջուանասպի մը վերայիշեալ անունով տետրակ մը կը հրատա րակէ հայոց համար՝ յորդորելով անոնք, որ ալ խելքերնին գլուխնին ժողվելով կրօնական հինգած վէճերը մէկդի դնելով՝ աշխատին միանալու և միութեան օգուտները վայելե լու։

Այս տետրակը, որ երրորդ տպագրու թեան հասած է քիչ տունի մէջ կը ծախուի ամեն հայ գրավաճառներու քով։

ՓՆԱՐ ՀԱՅԿԱԿԱՆ

Երեք ամիսէ ի վեր ազգային հանդէս մ'ալ կը հրատարակուի քաղաքիս մէջ, առ վայն տակաւին առիթ չենք ունեցած խօսելու. որովհետեւ բերան ալ չենք ունեցած։ Այ սօր կը փութանք ահա ուրախ սրտով ծա նուցանելու մեր Ազգայնոց թէ լոյս կտօ ղութեան իրենց երկու հայ երաժիշտ յանձն առած են ազգային գրականութեան մէկ ճիւղն ալ մշակոյներուն դործը դիւրացնե լու միանգամայն և մարդուս գեղեցիկ զբա ղումները զբօսաղող և վայրենին քաղաքացի ը նող երաժշտութիւնն ալ տարածելու ազգիս մէջ հաւատս և բաղմապիսի եղանակով մը։

Պ. Փ. Երանեան և իւր ընկերը, Փնար Հայկական անուանով երաժշտական կիսամեայ հանդէս մ'սկսան հրատարակել։ Գեղեցիկ բանաստեղծութիւն, աշխարհաբար մաքուր լեզու և քաղցր եղանակներ կ'ընծայեն բաժ նորդներուն։ Այս հանդէսով գրականու թիւնը մշակելուն պատճառ կ'ըլլան՝ լա բանաստեղծողներուն գործերը ընտանի ընե լով հայերուն, մաքուր աշխարհաբառ կ'ուս ցունեն ամենուն՝ միշտ երգել սրտանց ու ցընելով անոնց. և քաղցր եղանակներով վա խանակ տաճկական թմրեցուցիչ եղանակնե րուն՝ մարդուս սիրտը կը զարդուցանեն ու կը զօրացնեն։

ՊԱՐԱՐ ՓԱՅԾ։

Այս գրքույկը, որ անգամ մը Հաս—քէօյ Թաղականոց տպագրված և քիչ տարին մէջ հատած էր, այս անգամ նո րէն տպագրվեցաւ Հայկազնեան բաղմո գուտ ընկերութեան ծախքովը, և կը ծախվի ամէն ընթերցասիրաց և ծնողաց և՛ վանս և՛ յուսահատութիւն ամեն հեղինակներու և տպագրիչներու, 4 ղրուշի։

ՔԵՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ԼՈՒԾՈՒՄ ԵՒ ՀԱՄԱՌՕՏ ԾԱՂԿԱՓԱՂ Ի ՆԱԽՆԵԱՑ

Աշխատասիրութեամբ Պ. Ը. Մ. Գ.ին և՛ լոյս ընծայեալ ծախքով Հայկազնեան ըն կերութեան։ Կը ծախվի ամէն տեղ ամեն հայ գրավաճառներուն քով 6 ղրուշի։

» Այս համառօտ գիրքին նպատակն է մեր նախնեաց ընտիր մատենագրութենէն քանի մը հատուածներ քաղելով, համառօտ ծաղ կաքաղ մ'ընել, որն որ սղոց ընթերցանու թեան դասագիրք ըլլալէն զատ՝ անոնց քերա կանական վերլուծութեան համար ալ ծառա յէ »։

Ճեպելներէն հեգեթել
Ռոթով։

ԹՈՒՐԱԳԻՐ=ՏՆՕՐԷՆ
Յ. Գ. ՍՐՎԱՃԵԱՆ

Ի ԳԱԼԱԹԱ Կ. ՊՕԼՍՈՅ
Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ՅՈՎՀԱՆՆՈՒ ՄԻՒՀԵՆՏԻՍԵԱՆ
ՀՏՑՈՑ ԵԿԵՂԵՑՒՈՑ ՓՈՂՈՑ ԹԻՒ 47.